

**Д.Ю.Хабибуллаев**

ТДЮУ “Фуқаролик процессуал ва иқтисодий процессуал ҳуқуқи” кафедраси мудир, ю.ф.н., доцент

### **АЛИМЕНТ УНДИРИШ ТЎҒРИСИДАГИ СУД ҚАРОРЛАРИНИ ИЖРО ЭТИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ**

Аннотация: мазкур мақолада алимент ундириш тўғрисидаги суд қарорларини ижро этиш тартиби, ўзига хос процессуал хусусиятлари, суд амалиёти ва қонунчиликдаги муаммолар ва уларни бартараф этиш бўйича таклиф ва тавсиялар илгари сурилган.

Калит сўзлар: алимент, алимент ундириш, алимент мажбуриятлари, ижро, дарҳол ижро, суд буйруғи, суд ҳал қилув қарори.

Аннотация: в данной статье проанализирован порядок исполнения судебных решений о взыскании алиментов, процессуальные особенности, судебная практика и проблемы законодательства, а также рекомендации и предложения по их устранению.

Ключевые слова: алимент, взыскание алиментов, алиментные обязательства, исполнение, немедленное исполнение, судебный приказ, судебное решение.

Annotation: in this article the author analyzes the order of execution of court decisions on the recovery of alimentary, procedural features, judicial practice and problems of legislation, as well as recommendations and proposals for their elimination.

Key words: alimony, recovery of alimony, alimentary obligations, execution, immediate execution, court order, judicial decision.

Фуқаролик процессида алимент ундиришга оид ишлар бўйича суд қарорларини ижро этиш ўзига хос хусусиятлари билан бошқа фуқаролик ишларидан ажралиб туради. Шу боисдан алимент ундиришга оид ишлар бўйича суд қарорларини ижро этишнинг ўзига хос процессуал хусусиятлари ҳамда бу борада суд амалиётидаги айрим муаммолар ва уларни бартараф этиш бўйича айрим фикр-мулоҳазаларга тўхталиб ўтамыз.

Айтиб ўтиш керакки, алимент ва алимент мажбуриятлари бўйича қарзларни ундириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси билан белгиланади. Шунингдек, ушбу ишлар бўйича суд қарорларини ижро этиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонунга асосан амалга оширилади.

Алимент ундириш тўғрисидаги суд ҳужжатларини ижро этишнинг процессуал хусусиятлари қуйидагилар:

суд ҳал қилув қарори дарҳол ижро этилиши шартлиги;

қайтарма ижрога йўл қўйилмаслиги;

алимент ундириш даврий тусга эгалиги;

алиментлар ундириш тўғрисидаги ижро ҳужжати бўйича қарздорнинг турган жойи ҳақида маълумотлар бўлмаганда, суд ижроси ўз ташаббуси билан ёки ундирувчининг аризасига кўра қарздорни қидириш тўғрисида қарор чиқариши;

алиментлар ундириш тўғрисидаги тўғрисидаги ишлар бўйича ундирув фақат суднинг қарорига биноан вақтинча меҳнат қобилиятини йўқотганда тўланадиган

ижтимоий суғурта нафақаларига ва ишсизлик нафақаларига қаратилиши мумкин;

алимент мажбуриятлари бўйича тўланадиган суммаларга ундирув қаратилиши мумкин эмаслиги;

ундирув навбати бўйича алимент ундириш бўйича талаблар биринчи навбатда қаноатлантирилиши [1].

Корхона, муассаса ёки ташкилотнинг иш берувчиси, ижро варақасини олганидан сўнг алимент тўловчининг иш ҳақидан (пенсия, стипендия, нафақаси ва шу кабилардан) ҳар ойда ушлаб қолишга ва ижро варақасида кўрсатилган шахсга, иш ҳақи берилган кундан эътиборан уч кунлик муддатдан кечиктирилмасдан, қарздор ишдан бўшагани ҳолда эса шу муддат давомида, алимент ундирувчига суд қарори ижро этиладиган жойдаги суд ижросисига, алимент тўловчи шахснинг ишдан бўшаб кетганлиги ва агар маълум бўлса, унинг янги иш жойи ёки турар жойи тўғрисида маълумот беришга мажбур (Оила кодексининг 137-138-моддалари).

Мазкур тоифадаги ишлар бўйича суд томонидан суд буйруғи ҳам чиқарилиши ушбу ишларнинг ўзига хос процессуал хусусиятларидан биридир. Суд буйруғининг ўзи ижро ҳужжатига тенглаштирилганлиги боис, ушбу ҳужжатнинг ўзи ижрога юборилади. Алимент ундириш тўғрисидаги ишларни суд буйруғи тартибда кўрилиши мазкур ишларни судда кўришни осонлаштиришга, алимент ундиришни тез, қисқа муддатларда амалга оширишга хизмат қилмоқда. Суд амалиётидан мисол келтирсак.

*Фуқаролар С.А ва А.Т. 2000 йил 15 майда қонуний никоҳдан ўтишган ва ўртада учта фарзандлари бўлган. 2011 йилда С.А. ва А.Т. никоҳдан ажралишган ва учта фарзанд С.А. нинг тарбиясида қолган. Фуқаро А.Т. бир йил давомида фарзандларига моддий ёрдам кўрсатиб, ундан сўнг ёрдамни тўхтатган. С.А. ҳеч қаерда ишламасдан, болалар тарбияси билан машғул бўлган. Шунинг учун у 2013 йил 1 августдан бошлаб фарзандларнинг таъминотига улар вояга етгунига қадар қонунда белгиланган алиментни ундириш бўйича суд буйруғини чиқариш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат қилган. Суд Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 96-моддасига биноан С.А.нинг талабини қаноатлантириб, унинг фойдасига 2013 йил 1 августдан то фарзандлари вояга етгунларига қадар қарздор А.Т.нинг ҳар ойлик иш ҳақи ва жами даромадининг ½ қисми миқдорида алимент ундириш тўғрисида суд буйруғи чиқарган [2].*

Шу ўринда савол туғилади: суд буйруғида ҳам ҳал қилув қарорлари сингари алимент ундириш масаласи дарҳол ижро этилиши тўғрисида бирон бир қоида ёзиладими? Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 238<sup>8</sup>-моддасида суд буйруғининг мазмунида ушбу масала бўйича ҳеч қандай қоида кўрсатилмаган. Бироқ Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 219-моддаси дарҳол ижро этилиши лозим бўлган ҳал қилув қарорлари белгиланган. Ушбу модданинг 1-бандига асосан, алимент ундириш тўғрисидаги ишлар юзасидан чиқарилган суднинг ҳал қилув қарорлари қонунга кўра дарҳол ижро этилади. Лекин биз биламизки, алимент ишлари даъво тартибда ёки буйруқ тартибда ҳам кўрилиши мумкин. Бунинг оқибатида агар иш судда буйруқ тартибда кўрилса, ишнинг якуни бўйича судья алимент ундириш бўйича суд буйруғи чиқаради. Бу ҳолатда ФПКнинг 219-моддасига кўра дарҳол ижро этилмайди. Сабаби ушбу

моддага асосан фақатгина алимент ундириш тўғрисидаги суднинг ҳал қилув қарорлари дарҳол ижро этилиши белгилаб ўтилган. Бу борада хорижий давлатлар тажрибасига эътибор қаратадиган бўлсак, Россия Федерацияси Фуқаролик процессуал кодексининг 211-моддасида, Молдова Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 256-моддасида суд буйруқлари ҳам дарҳол ижрога қаратилиши кўрсатилган [3].

Шунинг учун хорижий давлатлар тажрибаси ҳамда Ўзбекистон Республикасининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 7-моддаси ва Фуқаролик процессуал кодексининг 219-моддаси ўртасидаги бирхиллик таъминлаш, алимент мажбуриятларини дарҳол ижросини таъминлаш мақсадида Фуқаролик процессуал кодексининг 219-моддасининг номи ва биринчи қисмига қуйидаги қўшимча ва ўзгартириш киритиш мақсадга мувофиқ:

219-модда. Дарҳол ижро этилиши лозим бўлган ҳал қилув қарорлари ва суд буйруқлари

Суднинг қуйидаги ҳал қилув қарорлари ёки суд буйруқлари дарҳол ижро этилиши шарт:

- 1) алиментлар ундириш тўғрисидаги;
- 2) .....

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Буйруқ тартибида иш юритишни тартибга солувчи қонун нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги қарорида кўрсатилишича, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 238<sup>2</sup>-моддасининг 3-бандига асосан, вояга етмаган болалар учун алимент ундириш ҳақидаги талаб бўйича суд буйруғи арз қилинган талаб оталикни белгилаш ёки учинчи шахсларни жалб этиш зарурати билан боғлиқ бўлмаса чиқарилади.

Бунда судлар, биргина оталикни белгилаш ҳақидаги талаб арз қилинган ҳолда эмас, балки шу билан биргаликда иккинчи тараф томонидан оталик (оналик)ка нисбатан эътироз билдирилган ҳолларда ҳам суд буйруғи чиқариш мумкин эмаслигини назарда тутишлари лозим. Ушбу ҳолатларнинг барчаси низо мавжудлигидан далолат бериб, суд буйруғи чиқаришни истисно этади. Шунингдек, Оила кодекси 102-моддасининг иккинчи қисмига асосан вояга етмаган фарзанд таъминоти учун қатъий суммада алимент ундириш ҳақидаги талаб ҳам суд буйруғи тартибида кўрилиши мумкин эмас [4].

Ота-она вояга етмаган болаларига таъминот бериш учун алимент миқдорини, шаклини ва тўлаш тартибини белгиловчи алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тасдиқланган келишувни тузишга ҳақлидир. Мазкур ўзаро келишув қонунда белгиланган қоидаларга ва боланинг манфаатларига зид бўлмаслиги керак (ОКнинг 98-моддаси). Ўзаро келишув алимент таъминоти масаласини ҳал қилишнинг нафақат энг тинч, балки энг тежамли йўлидир. Келишувни тузиш жараёнида давлат нотариуси мазкур келишув биринчи навбатда вояга етмаган бола манфаатларини таъминлашга қаратилганлигини инобатга олиши шарт.

**Нотариал тартибда тасдиқланган алимент тўлаш тўғрисидаги келишув ижро варақасига тенглаштирилади** (ОКнинг 130-131-моддалари) ва агар келишув шартлари бажарилмаган тақдирда уни мажбурий ижро этиш учун туман суд ижрочилари бўлинишига мурожаат қилиниши мумкин.

**Мисол:** Э.Убаева ва А.Аскеровлар 2009 йил 20 майда қонуний никоҳдан ўтишган, ўртада иккита

фарзандлари бор. Ўзаро муносабатлар ёмонлашиб, 2013 йилда улар никоҳдан ажралишган. Болалар она тарбиясида қолиб, ота-она алимент тўғрисида келишув тузишган. Унга кўра А.Аскеров ҳар ойда Э.Убаева фойдасига 500000 сўм миқдорида таъминот тўлаш мажбуриятини олган. Шундай бўлсада А.Аскеров ўз мажбуриятларини бажармасдан, алимент тўловини бир неча ойлар давомида амалга оширмаган. Ўз ўрнида Э.Убаеванинг тегишли суд ижрочилари бўлинишига мурожаатни қаноатлантирилиб, тузилган келишувга биноан алимент мажбурий тартибда ундирилган [5].

Судлар алимент ундириш тўғрисидаги суд ҳужжатларини ижрога қаратишда Ўзбекистон Республикаси ФПКнинг 375-моддаси, “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми ва Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг 2009 йил 10 апрелдаги “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини қўллашда суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар ҳақида”ги қўшма қарорининг 6-9 бандларига, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2016 йил 29 июлдаги “Судлар томонидан вояга етмаган ва вояга етган меҳнатга лаёқатсиз болалар таъминоти учун алимент ундиришга оид ишлар бўйича қонунчиликни қўллаш амалиёти тўғрисида”ги 11-сон қарорига қатъий риоя қилишлари лозим.

Ҳозирда мамлакатимизда алимент ундириш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, Суд департаментининг Тошкент шаҳар ҳудудий бошқармаси тизимидаги суд ижрочилари туманлари бўлимида 2017 йил бошидан бери 20411тадан ортиқ алимент ва даврий тўловлар ундируви бўйича ижро ҳужжатлари мавжуд. 2016 йил 24 сентябрдан 31 декабрь ҳолати бўйича Ўзбекистон Бош вазيري ва Президентининг виртуал қабулхонасидан келган мурожаатлар сони 1705ни ташкил этган бўлса, шундан 770таси алимент масаласига оид.

Алимент тўлови ундириш соҳасининг самарадорлигини ошириш мақсадида Суд департаментининг Тошкент шаҳар ҳудудий бошқармаси ташаббуси билан 2016 йил 21 декабрдаги “Тошкент шаҳрида ота-она ҳамда болаларнинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари бўйича давлат органлари ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликни янада кучайтиришга қаратилган” қўшма қарор ишлаб чиқилди [6].

Бу қарорни амалга ошириш учун Тошкент шаҳарнинг туман ҳокимликлари, Жиноят ишлари бўйича туман судлари, Фуқаролик ишлари бўйича туманлараро судлари, туман прокуратуралари, туман ИИБлари, “Маҳалла” хайрия жамоат фонди туман бўлиmlари, Меҳнат бош бошқармаларининг туман бўлиmlари, Давлат солиқ инспекциялари туман бўлиmlари ходимларидан иборат ишчи гуруҳ ташкил этилди. Улар ҳар бир туманда алимент қарздорликлари бўйича ижро ҳужжатларининг ижросини самарали таъминлаш билан шуғулланади.

Амалиёт ходими Х.Ёдгоровнинг фикрича, суд тартибида алиментларни ундириш, вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ талаблар фуқаролик ишлари бўйича судларда кўп учрайдиган талаблардандир. Ушбу тоифадаги

аризаларнинг сони йил сайин ўсиб бормоқда. Жумладан, 2014 йилнинг ўзида республика фуқаролик ишлари бўйича судлари томонидан алимент ундириш билан боғлиқ жами 40 мингтага яқин ариза қўриб чиқилган бўлса, 2015 йилда мазкур кўрсаткич 44 мингтани ташкил этган [7].

Лекин, 2015 йилги статистик маълумотларга эътибор қаратадиган бўлсак, алимент ундириш бўйича республика бўйича 190196та ижро ҳужжати суд департаменти органлариغا келиб тушган бўлса, шундан 69425таси (37.3%) ижро этилган. Кейинги йилга қолдиқ бўлиб 116892та ижро ҳужжати ўтган. Бу кўрсаткич 2016 йилда республика бўйича 227719та ижро ҳужжати суд департаменти органлариغا келиб тушган бўлса, шундан 90808таси (41.3%) ижро этилган. Қолдиқ сифатида 128843та ижро ҳужжати кейинги йилга ўтган [8].

Юқоридаги статистик маълумотлардан кўриниб турибдики, вояга етмаган шахслар учун алимент ундириш бўйича суд ҳужжатларининг ижроси 50 фоизни ҳам ташкил этмаган.

Шунинг учун ҳам суд-ҳуқуқ ислохотлари натижасида суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тизимида ҳам муҳим ўзгаришлар юз берди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ–4850-сон ва 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ–4947-сон Фармонларининг қабул қилиниши мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш ва эркинлаштиришда, одил судловни амалга оширишда сифат жиҳатдан янги даврни бошлаб берди. Шунингдек, суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тизимини янада такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 майдаги “Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ–3016-сон, 2017 йил 15 июндаги “Мажбурий ижро бюросини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ–3060-сон қарорлари қабул қилиниши ижро соҳасини такомиллаштиришни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтарди.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси олдида суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларининг сўзсиз ижросини таъминлаш, ижро ҳужжатлари ҳамда ундирилган маблағларнинг ҳаққоний ҳисобини юритиш, ижро иши юритишда сансалорлик ва суиистеъмолчилик ҳолатларининг олдини олиш борасида бир қатор муҳим вазифалар белгиланди.

Шунинг учун ҳам судлар келгусида ушбу тоифадаги ишлар бўйича суд ҳужжатларининг ижросини тўлиқ таъминлаш мақсадида қуйидаги процессуал ҳаракатларни амалга оширишлари лозим деб ҳисоблаймиз:

ўз ташаббуслари билан суд ҳужжатини чиқаришдан олдин албатта даъвони таъминлаш чораларини кўриши, жавобгарнинг муайян ҳаракатларни амалга оширишини тақиқлаш;

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг

140-моддасига кўра, жавобгарнинг (қарздорнинг) амалдаги яшаш жойи номаълум бўлса, жавобгарни (қарздор) қидириши шарт ҳамда ички ишлар органларига жавобгарни (қарздорни) қидириши тўғрисида ажрим юбориши керак.

Алимент ундириш тўғрисидаги ижро варақалари кўп ҳолатларда Ўзбекистон Республикасининг “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуни 8-моддаси талабларига риоя қилинмасдан берилганлиги сабабли суд ижрочилари томонидан қайтарилмоқда. Чунки ушбу Қонун ва Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 375-моддаси ўртасида бўшлиқлар мавжуд.

Бу борада Латвия Фуқаролик процессуал қонунчилигининг 543-моддаси [9], Беларусь Фуқаролик процессуал кодексининг 466-моддаси [10], Қозоғистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 241-моддаларига [11] эътибор қаратадиган бўлсак, ижро варақасида ундирувчи Ф.И.О, туғилган йили, яшаш жойи ёки турар жойи, шахсий идентификацион рақами, агар юридик шахс бўлса унинг номи, жойлашган ери, банк реквизитлари ва бизнес идентификацион рақами, қарздорнинг Ф.И.О, туғилган йили, яшаш жойи ёки турар жойи, агар қарздор ишлайдиган бўлса иш жойи ва юридик шахслар учун банк реквизитлари ҳақида маълумот, шахсий идентификацион рақами, агар юридик шахс бўлса унинг номи, жойлашган ери, банк реквизитлари ва бизнес идентификацион рақами каби маълумотлар кўрсатилади.

Шу сабабли ушбу қонун ва Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 375-моддаси ўртасидаги бир хилликни таъминлаш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 375-моддаси еттинчи бандига қуйидаги қўшимчани киритиш зарур:

7) ундирувчи ва қарздорнинг номлари (фамилияси, исми, отасининг исми) ҳамда манзиллари, жисмоний шахслар учун - қарздорнинг туғилган санаси ва жойи, иш жойи”.

Ушбу қўшимчанинг киритилиши процессуал қонунчиликдаги бўшлиқни тўлдирилишига ҳамда қонунлар ўртасидаги мувофиқликни таъминлашга хизмат қилади.

Шунингдек, вояга етмаган болалар учун алимент ундириш ўз вақтида тўғри ижро этилиши учун, судлар Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 206-моддаси бешинчи қисмида кўрсатилган талаблардан ташқари, ҳал қилув қарорининг хулоса қисмида қуйидагиларни аниқ кўрсатиши шарт:

- даъвогарнинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми);

- жавобгарнинг номи (фамилияси, исми ва отасининг исми);

- алимент ундирилиши лозим бўлган ҳар бир боланинг фамилияси, исми, отасининг исми ва туғилган санаси, қачондан алимент ундирилиши, жавобгардан ҳар ойдаги иш ҳақи ва (ёки) бошқа даромаднинг муайян қисмида ёки пул билан тўланадиган қатъий суммадаги алимент миқдори ва муддати;

- алиментлар ундириш тўғрисидаги ҳал қилув қарорлари дарҳол ижро этилиши сабабли, суд ҳал қилув қарорининг хулоса қисмида алимент ундириш қисми дарҳол ижрога қаратилиши;

- Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 144-моддаси 2-қисмига мувофиқ, қатъий суммада ундирилаётган алиментларни индексация қилиш мақсадида алиментнинг миқдори суд томонидан қонун ҳужжатларида белгиланган энг кам ойлик иш ҳақининг муайян қисмига мос равишда пул билан тўланадиган қатъий суммада белгиланишини эътиборга олиб, суд ҳал қилув қарорининг хулоса қисмида шу суммани аниқ сўм шаклида (масалан, 50.000 сўм, 100.000 сўм) эмас, балки энг кам ойлик иш ҳақининг муайян қисмига мос равишда (масалан, энг кам ойлик иш ҳақининг ярми ёки бир бараваридаги миқдорда) ундирилишини;

- Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 136-моддасига мувофиқ, алимент судга мурожаат этилган пайтдан бошлаб ундирилади. Агар, таъминот учун маблағ олиш чоралари судга мурожаат қилингунга қадар кўрилганлиги, аммо алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг уни тўлашдан бош торганлиги оқибатида алимент олинмаганлиги суд томонидан аниқланса, ўтган давр учун алимент судга мурожаат этилган пайтдан бошлаб уч йиллик муддат доирасида ундириб олинishi мумкин. Шунга кўра, суд ҳал қилув қарорининг хулоса қисмида алиментни қайси санадан ундирилишини [12].

Алимент мажбуриятлари билан боғлиқ муносабатларни тартибга солувчи миллий қонунчиликни такомиллаштиришда хорижий мамлакатлар тажрибасини танқидий нуқтаи назардан ўрганиш фойдадан холи бўлмайди. Хорижий давлатлар оила қонунчилигида мамлакатимизда алимент мажбуриятларини ҳуқуқий тартибга солиш соҳасида юзага келаётган аксарият муаммоларнинг ечимлари мавжуд. Ҳарб мамлакатларида алиментларнинг икки тури мавжуд. Биринчисини болаларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш (child support), иккинчисини эса эр-хотин алименти (alimony) деб юритадилар. Шу масала бўйича тажриба ва амалиёти ўрганилган мамлакатлар аввало алиментларни ҳисоблаб чиқариш принциплари бўйича фарқланади [13].

Ушбу фикрга қўшилган ҳолда шуни айтиш мумкинки, алимент миқдорини белгилаш масаласида ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиш натижасида бир қатор ривожланган Европа давлатлари Оила қонунчилигида алимент миқдори боланинг ёши улғайгани сайин тенг суратда ошиб боради. Зеро боланинг ўқиши, таълим олиши учун қилинадиган харажатлар ўсувчан ҳисобланади. Масалан, Германия Федератив Республикасида оилавий муносабатлар Фуқаролик кодекси билан тартибга солинади. Унга кўра, алимент миқдори вояга етмаган болаларнинг ёш бўйича бўлинган гуруҳларига қараб тайинланади: 5 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун, 6 ёшдан 11 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун, 12 ёшдан 17 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун [14].

Германияда болалар учун алимент 1962 йилдан амалга киритилган Дюссельдорфской жадвали бўйича амалга оширилади. Дюссельдорфской жадвалига 01.08.2015 йилда ўзгартириш киритилган. Унга кўра, алимент миқдори иш ҳақи миқдори ва болани ёшига қараб тўланади. Агар иш ҳақи 1500 еврогача бўлса, 5 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун 236 евро, 6 ёшдан 11 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун 320 евро, 12 ёшдан 17 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун 348 евро, 18 ёш ва ундан юқори бўлганлар учун 320 евро тўланади. Ушбу алимент тўловлари минимал

миқдор деб номланади. Агар тўловчининг ойлик иш ҳақи юқори бўлса, яъни 1500 дан 1900 еврогача бўлса 5 ёшгача бўлган вояга етмаганлар учун 253 евро ҳар ой учун тўланади [15].

Шунингдек, бунга ўхшаш нормани Латвия фуқаролик қонунчилигининг оила ҳуқуқи қисмида ҳам кўриш мумкин. Унга кўра Латвияда вояга етмаган бола учун минимал белгиланадиган алимент тўлов миқдори 7 ёшгача бўлган вояга етмаган болага – 90 евро, 7 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаган болага – 108 евро [16].

Бола билан бирга яшамайдиган отанинг (онанинг) ўз уйида бола билан бирга ўтказган вақти ҳам эътиборга олинади. Чунончи, Англия, АҚШ, Австралияда бола алоҳида яшаётган отасиникида (онасиникида) неча кеча тунаб қолган бўлса, шу вақт ҳам алимент ҳисобига ўтади. Алиментларни судда белгилаш йўриқномасининг мажбурийлик даражаси ҳам бир хил эмас: баъзи жойларда тўловнинг умумий йўналишини бериш билан кифояланилса, бошқа ерларда тўловлар ҳажми қатъий расамадга солинган бўлади [17].

Юқоридаги хорижий давлатлар тажрибасидан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 99-моддасига вояга етмаган болаларга таъминот бериш жавобгарнинг иш ҳақи миқдори ва болани ёшига қараб, яъни боланинг таъминоти учун харажатни унинг ёши билан боғлиқ суръатда кўпайиб боришини ҳисобга олган ҳолда 6 ёшгача бўлган вояга етмаган болага, 6 ёшдан 12 ёшгача бўлган болага, 12 ёшдан 18 ёшгача бўлган болага алоҳида қийматда суд томонидан белгиланиши тўғрисида қоида киритиш мақсадга мувофиқ.

#### Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 219, 385-моддалари; Ўзбекистон Республикаси “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуннинг 42, 68-69, 80-моддалари.
2. Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек туман суд ижро бўлимининг 2013 йилдаги ижро ҳужжати материалларидан.
3. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. [www.consultant.ru](http://www.consultant.ru); Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова. <http://base.spinform.ru>.
4. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2006 йил 3 февралдаги “Буйруқ тартибида иш юритишни тартибга солувчи қонун нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги 4-сон қарорининг 11-банди.
5. Х.Ёдгоров. Суд ҳимояси: алимент ундириш. <http://www.norma.uz>.
6. Алимент ундириш масаласи енгиллашадими? <http://kun.uz/news/2017/02/17>.
7. Х.Ёдгоров. Суд ҳимояси: алимент ундириш. <http://www.norma.uz>.
8. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаментининг 2015-2016 йилги статистик маълумотларидан.
9. Гражданский процессуальный закон Латвии. [http://www.pravo.lv/likumi/30\\_gpz.html](http://www.pravo.lv/likumi/30_gpz.html).

10. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь. <http://pravo.kulichki>.

11. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. <http://online.zakon.kz>.

12. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси. Адлия вазирлиги. Расмий нашр. - Тошкент: Адолат, 2016.

13. У.Хусаинова. Алимент ундириш масаласи: оила тўғрисидаги қонун ҳужжатлари тақомили ва хорижий тажриба // <http://huquqburch.uz>.

14. Гражданский кодекс Германии. <https://olesan2011.wordpress.com/tag>.

15. А.Завацкий. Размер и начисление алиментов // <http://www.ra-sawatzki.de/ru>

16. <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/alimenty-2015>.

17. Хусаинова У. Алимент ундириш масаласи: оила тўғрисидаги қонун ҳужжатлари тақомили ва хорижий тажриба. // <http://huquqburch.uz>.

**А.Д. Ахмедов,**

ТДЮУ мустақил тадқиқотчиси,  
юридик фанлар номзоди

### ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

**Аннотация:** мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида инновацион фаолиятни ҳуқуқий тартибга солишни тақомиллаштиришнинг айрим йўналишлари кўриб чиқилган ва таҳлил қилинган. Хусусан, муаллиф томонидан инновация фаолиятининг моддий-техник базасини яхшилаш, инновация фаолияти субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, интеллектуал мулк объектлари муҳофазасини оптималлаштириш, инновация фаолияти шартномавий-ҳуқуқий асосларини халқаро стандартларга мослаштириш каби долзарб ҳуқуқий тартибга солиниши керак бўлган йўналишлар ажратиб кўрсатилган.

**Калит сўзлар:** инновация, инновация фаолияти, патент, технопарк, эркин иқтисодий зона, илмий-тадқиқот, синов-конструктор ва технологик ишлар.

**Аннотация:** в настоящей статье рассмотрены и проанализированы некоторые направления дальнейшего совершенствования правового регулирования инновационной деятельности в Республике Узбекистан. В частности, автором отмечены такие перспективные сферы правового регулирования, как улучшение материально-технического обеспечения инновационной деятельности, правовая защита субъектов инновационной деятельности, оптимизация правовой охраны объектов интеллектуальной собственности, приведение договорно-правовых основ инновационной деятельности в соответствие с международными стандартами.

**Ключевые слова:** инновация, инновационная деятельность, патент, технопарк, свободная экономическая зона, научно-исследовательские, опытно-конструкторские и технологические работы

**Annotation:** In this article several directions of further improvement of innovative activity legal regulation in Uzbekistan are analyzed. Particularly, the author has stressed out such perspective spheres of legal regulation as improving material and technical supply of innovative activities; capacity building of innovative business entities, their legal protection; optimization of legal protection of intellectual property results; harmonization of contractual and legal bases of innovation activity with international standards.

**Key words:** innovation, innovative activity, patent, technological park, free economic zone, research and development works.

Дунёда сўнгги пайтда илмий-техникавий тараққиётнинг асосини ташкил қилувчи нанотехнологиялар, биотехнологиялар, ген инженерияси, «сунъий интеллект» ва бошқа истиқболли инновацион фаолият натижаларининг компьютер технологиялари, телекоммуникациялар, тиббиёт ва транспорт каби соҳаларга кенг татбиқ этилиши долзарб аҳамият касб этмоқда. Хусусан, 2015 йилда жаҳон миқёсида 2,9 млн. та ихтироларга патент олиш учун талабнома берилган бўлиб, бу кўрсаткич